

Jung Károly

HUNYADI JÁNOS SZÁRMAZÁSLEGENDÁJÁNAK/SZÁRMAZÁS- LEGENDÁINAK KÉRDÉSÉHEZ

„A középkori Európában több, később kevesebb uralkodó volt »törvénytelen gyermek«. A feudális udvarokban ezek fontos, bizalmi szolgálatban álló vagy tanácsadói, testőri szerepet játszó személyek lehettek, ritkábban egyházi vagy állami méltóságokra emelkedhettek. A magyar történelem legnevezetesebb ilyen híresztelése Hunyadi Jánoshoz kapcsolódik, Corvin János esetében maga a tény vitathatatlan. A Ferenc József-re (és az ő apjaként nemcsak Jellasicsra) vonatkozó ilyen közismert utalások publikálása miatt kapott súlyos börtönbüntetést az Aranytrombita írója, Sárosy Gyula.”

Tóth Béla, akit egyik vitaközös társa, Ady Endre hol a vaddisznóság megtestesítőjének, hol pedig nagyszerű magyar krónikásnak nevezett, írta a millennium esztendejében, 1896-ban Hunyadi Jánosról az alábbiakat:

„Heltai Gáspár említi elsöben azt a nyilván népies eredetű mendemondát, hogy Hunyadi János Zsigmond király és Morzsina Erzsébet törvénytelen fia volt. Ez a mese valóban nem szorul cáfolatra; már csak a kegyelet is mindig útját állotta, hogy valaha hitelre találjon. De hiába, emlegetik ma is. Hunyadi János atyja Hunyadi Vojk (szerb nyelven ‘farkas’) volt, Zsigmond udvari vitéze, ki osztályos atyjafiaival 1409-ben Hunyadot kapta a királytól. A család eredete – hiába rúgódózik ellene fajnőszkeségünk – délszláv volachus, mint azt Réthy László és Csánki Dezső bebizonyították. Hunyadi Vojk felesége, Erzsébet, a demsusi Mursina nevű nemes oláh családból származott. Mursina vagy Morzsina (Morzsina) Erzsébet Hunyadi Vojknak két fiat és két leányt szült; férje halála után Csolnokosi Jariszlav felesége lett. A fiúk egyike idösbb Hunyadi János, a halhatatlan hős, másika ifjabb Hunyadi János szörényi bán (†1441).”²

Most nem kívánunk foglalkozni azzal a folklorisztikai kérdéssel, hogy a törökverő Hunyadi János származáslegendája, melynek egyik ágát Tóth említi, mendemonda-e vagy pedig mese. Maradjunk abban, hogy itt származáslegendáról, pontosabban a történeti mondák egyik alcsoportjáról van szó. Az azonban nagy kár, hogy nem említi meg: kik és hol emlegetik a 19. század végén Hunyadi törvénytelen gyermek mivoltát, adott esetben Zsigmond király és nyugatrómai császár személyével összefüggésben. Mint majd a késöbbieken utalunk rá, a 19. században tudtak Hunyadi házasságon kívüli származásának mondai hagyományáról, s nem csak Zsigmonddal összefüggésbe hozhatóan.

Eddigi ismereteink szerint valószínűleg mégsem Heltai említi „elsőben” Hunyadi János fattyúgyerek mivoltát. Nála korábban már ugyanez a motívum fordul elő Mátyás király udvari történetírójának, Antonio Bonfininek latinul írt magyar történeti összefoglalásában. Hogy a dolog még érdekesebb legyen, Bonfini művének Mátyás királyról szóló részét éppen Heltai adta ki először eredetiben, tehát nagyon valószínű, hogy ő is ott találkozott vele először. Lássuk, mit is ír Bonfini:

„Mondják, hogy Zsigmond császár Erdélyben járván, egy szabad valah nemes igen szép leányával hált. Midőn a harmadik hónapban ismét magának kívánta, állapotosnak találta őt. Nagyszerűen megajándékozta és ismertetőjelül egy gyűrűt adott neki azzal, hogy ha gyermeket szül, táplálja és nevelje fel, s ha fölnevelte, küldje el hozzá a gyűrűvel... Betelván az idő, okos szép fiú született, kit anyja Jánosnak nevezett... János szép ifjú lett. Anyja parancsára Zsigmondhoz ment és a gyűrűt felmutatta. A király felismerte a gyűrűt és bőven megajándékozta őt jószágokkal, falvakkal.”³

Mint ismeretes, Bonfini a fenti származástörténetet Cillei Ulrich Hunyadi elleni áskálódásának tekinti, Cillei ugyanis örökös konfliktusban volt Hunyadival, nemcsak hatalmi vonalon, hanem bizonyos családi vonatkozásokban is. Másrészt ez a legenda nem felelt meg a történetíró kiagyalt koncepciójának: Mátyás király származását ugyanis mitológiai ködökbe vezeti vissza, s nem efféle póri, oláh őshöz. Érdekes módon Heltai sem volt megelégedve a Bonfini által prezentált történettel, annak ellenére, hogy alapjában véve maga is ezt meséli el, ám bő lére eresztve, s hozzátéve, hogy azt nem Bonfini szerint adja elő. Maga azt állítja, hogy olyanoktól hallotta, akiknek apja még a törökverő Hunyadival együtt hadakozott, tehát ma azt mondanánk, hogy a szóhagyományból tudott róla, s azt írta le Krónikájában. Ez így valóban szép lenne, hisz ily módon egy 15. századi hagyomány 16. századi továbbélésének adatairól értesülünk, s maga a szöveg is megvan, mégpedig Heltai fogalmazásában. A bökkenő azonban ott van, hogy Heltai Bonfini szövegét ismerte, hisz – mint mondtuk – ő adta ki először latinul a Mátyás királyról szóló részt, s a maga „oralitásból merített” változatát később fogalmazta meg. Micsoda pompás adat lenne, ha Bonfini nem ismeri, vagy a maga változata Bonfini előtt jelenik meg!

Heltai hosszú története⁴ azzal kezdődik, hogy Zsigmond Erdélybe indulván útközben táborot vert, s miközben idejét múlatta, szolgálaitól néminemű asszonyi állatok és leányok irányába érdeklődött. (Annak ismeretében, hogy Zsigmond király és császár a róla szóló adatok szerint örökös pénzzavarral küzdő veszélyes szoknyavadász és nőbolond volt, nagytermészetű volta következtében nemegyszer keveredve nemzetközi botrányokba, melyeket főembereinek és diplomatáinak alig sikerült elsimítaniuk, a monda indítása mindenképpen korhű, s nem tekinthető a költői képzelet termékének.) A történet Heltai szavaival így folytatódik:

Zsigmond király, Hunyadi János apja a származáslegenda szerint

„Mondanak az inasok: hogy szép személyeket láttanak volna, kiváltképpen egy igen szép leánt láttanak volna, egy gazdag bojérnál, kinek mássa nem volna messze földön. Zsigmond király érette bocsát az inassokat. Mikoron elhozták volna a leánt és a királlyal szömbbe állana estve, monda a királynak: Felséges uram! Én nemes leán vagyok, az Morzsinai nemzetből való. Ha velem közessülni akarsz, együld megterhessülek tőled: mint lönne annakutánna magamnak és az én magzatomnak dolga? Erre legyen Felségednek először fő gondja...”

Miután Zsigmond Havaselvében legyőzte a törököket és az oláhokat, visszatértében ismét a leányzóért küldte szolgáit:

„Esmét elküldé az inassokat az Morzsinai szép leányzóért. És mondá néki e leán: Felséges uram! amitől félek vala szinte az esett rajtam; mert terhébe

estem tölled. Az istenért is kérem felségedet, ne hagyj immár, mert igen nagy nyavalyába leszek... És [Zsigmond] ujjából kivoná az egyik gyűrűt, és adá azt a Morzsinainak és mondá neki: Semmit ne félj: ezt tartsd jegyül. Evvel megoltalmazhatod magadat mindenek ellen. Cédulát is adok...”

Zsigmond ezután hadaival visszatért Budára, a leányzó pedig akcióba lépett: találkozott egy Vojk Buthi nevű havaselvi bojárral, akinek feltárta titkát. A bojár az asszonyi szépség és nem utolsósorban a „kazdagság” láttán feleségül vette. Ezután visszatértek kettesben Havaselvére. Heltai folytatja:

„Nem sok üdő mulva leesék a szép Morzsinaï, és igen szép fiat szüle Bathinak. És megkeresztelvén azt, Jankulának nevezték ötet. És nagy gondot visele reá az anya, és szépen nevelé azt, mint Zsigmond király meghatta vala néki...”

A történet azzal folytatódik, hogy Vojk Buthi „üdővel meghala” s az anya gyermekével visszatért Erdélybe. Heltai a jól ismert eseménnyel, a Hunyadiak címermondájával zárja elbeszélését: a mosni készülő anya a sírdogáló gyerek kezébe adta a Zsigmondtól kapott gyűrűt, melyet egy holló kikapott a gyerek kezéből. Ezt észrevevén Morzsinaï lenyilazta a hollót, így a gyűrű megkerült. Később, amikor Jankula felnőtt, megmutatták a gyűrűt Zsigmondnak Budán, aki azonnal tudta, miről van szó, s az ifjút gazdaggá tette, az urak közé emelte.⁵

Ez lenne tehát Hunyadi János származáslegendájának magyar ága, melynek lényege, hogy a törökverő hős, a későbbi nándorfehérvári győző voltaképpen Zsigmond király törvénytelen fia, s ő is emelte az urak közé, tette meg udvari vitézévé. A mondai Jankulának Hunyadival való azonosítása a 16. század történelmi énekeiben is felbukkan, nyilván Bonfini vagy Heltai nyomán. A 20. századi kutatás egy része úgy véli, hogy a származáslegendát, benne a gyűrűt tartó hollóról szóló címermondával együtt Heltai Krónikája terjesztette el, tehát azóta kering a Hunyadi-nemzetség, s annak részeként Mátyás király királyi vérből származásának tudata.

Van azonban e származáslegendának egy balkáni, szerb ága is.

Sándor István említi egyik írásában, még 1802-ben, miközben arról értekezik, hogy Kralovits Marko emlegetése énekeikben „könyveket” csal a rácok szemébe: „emlegetik Énekeikben a Rátzok Hunyadi Jánost Jankula név alatt...”⁶ Ez igen korai adat, hisz akkor még nem jelenték meg Vuk Karadžić szerb hősdalai, s a Karadžić munkálkodása előtti délszláv verses epikai gyűjtemények (az Erlangeni Daloskönyv⁷, a Bogišić-féle antológia⁸) még Karadžić előtt is ismeretlenek voltak. A művelt magyar értelmiségiek között tehát már a 19. század legelején tudtak a szerb verses hősepika jeles alakjáról, a későbbi publikációkban felbukkanó Sibirjanin Janko (és ennek változatai) nevet azonban még nem emlegetik. De nem sokáig.

1836-ban Székács József egész kötetnyi szerb népdalt és hőskölteményt adott ki magyar fordításban⁹, ezeknek legnagyobb része Karadžić addig megjelent

négy kötetéből való. A hőselemek szövegében itt már fölbukkan a „Szabovári János” név, melyet a könyv végén szereplő magyarázó jegyzetek között Székács szükségesnek lát értelmezni: „Szibiny, az erdélyországi Szeben, innen: Szibinyanin Janko, Szebeni János, azaz Hunyady János.”¹⁰ Alig két évtized múltán a Szibinyanin Janko név – Arany János tollán – Szibinyáni Jankká „magyarosodott”;¹¹ ha Hunyadi kapcsán nevének szerb változata a későbbiekben előkerül, általában így emlegetik, s ez a névváltozat ma is kísért. Csak Arany költeménye után száz esztendővel olvasható olyan – szlavisztikában is szakértő nyelvészi – elmélet, hogy a Sibinjanin Janko, Székács szerint: Szebeni János név talán inkább mégis Erdélyi János lenne.¹²

Székács még nem említi Hunyadi (Sibinjanin Janko) származáslegendájának szerb ágát, pedig az már egyrészt Vuk Karadžić (többnyelvű) szerb szótárában¹³ szerepelt, másrészt pedig ott olvasható ugyancsak Karadžić másik (igaz, posztumusz kiadott) könyvében, amelyben a szerbek életéről és szokásairól készült adatgyűjtései jelentek meg.¹⁴ Itt azonban Hunyadi János nem Zsigmond király fattyúgyerekeként kerül bemutatásra, hanem Zsigmond kortársa és bizalmi embere, Lazarevics István szerb despota (a szerbek szóhasználatában: despot Stefan Lazarević) törvénytelen fiaként.¹⁵ Ebben a történetben Lazarevics despot Moszkvából seregével Szerbiába tartván megpihent Budán, s ekkor keveredett kapcsolatba, nem a maga akaratából, egy ottani leányzóval. A bennünket érdeklő szövegrészlet magyar fordítása a következő:

„S a magyar urak, midőn látták, milyen deli szép legény, fattyat szerettek volna tőle. Beszélgetés közben megkérdezték, akadna-e seregében valami jó csődör, amelyik meghágná az ő kancájukat, hogy nekik is ilyen szép lovaik legyenek. Van, hogyne volna, felelte a legény. Amidőn este lett, az urak beküldtek hozzá egy csodaszép lányt, hogy vele háljon. Amikor a legény szabódni kezdett, hogy így meg úgy, emlékeztették ígéretére, úgyhogy a végén csak ráállt, s együtt töltötték az éjszakát a lánnyal. Másnap reggel, búcsúzóul, egy gyűrűt adott neki, mondván, ha fiút szül, Janko legyen a neve, ha pedig len lányt, Janja. S ha a gyerek felnő, adja neki a gyűrűt...”¹⁶

Már első pillantásra is látszik, hogy mind a Bonfininál, mind pedig a Helntainál olvasható szövegek, pontosabban: a bennük lévő motívumok, ott szerepelnek a Karadžić által közzétett eredetlegendában is. S az az izgalmas, hogy mindhárom szöveg Hunyadi János, Arany szóhasználatával: Szibinyáni Jánk, személyéhez kötődik. Meglepő azonban, hogy Karadžić csak prózát, tehát népmondai változatot közöl, nem pedig verses epikai változatot; ebből azt lehet megállapítani, hogy ilyen saját (vagy másoktól kapott) epikus énekkel szótárának írásakor, de később sem rendelkezett. Mint kéziratban maradt könyvének anyaga mutatja, ilyen később sem állt rendelkezésre számára, ami – mai ismereteink fényében – nem meglepő, hisz Sibinjanin Janko származáslegendájának verses epikában való felbukkanása nem az ő gyűjtéseiben, hanem másutt talál-

Hunyadi János

ható, s már itt hozzátehetjük: nagyon valószínű, hogy éppen az ő Szótárának nyomán készült „hősepikáról” van szó, kissé dürückösebben fogalmazva e szövegek nyilván utólagos népköltési hamisítványok.¹⁷ Ez azonban nem vonatkozik arra a sokkal korábbi, hosszúsoros énekre, amely csak jóval Karadžić halála után jelent meg¹⁸, tehát ő nem tudhatott róla, s amelyben ugyancsak Hunyadi délszláv alteregójának származáslegendája fogalmazódik meg.

Tudni lehet ezenkívül még egy forrásról, mégpedig olyanról, amely ugyancsak Karadžić (és az előbb említett hamisítók) előtti időszakból őrzött meg adatokat a Hunyadi/Sibinjanin-nemzetség származáslegendájáról. A 17. századi Savina Kolostori Évkönyv (Savinski letopis) évkönyvről van szó, melyben ez olvasható:

„Istvánt tették meg despotának, Lázár fejedelem fiát. És elhozták volt számára Konstancinápoly Urának, Kantakuzénosz Palailogosznak lányát, akinek Jelena volt a neve, aki meddő volt, nem született gyermeke Istvántól. És elindult István despota főurai és nemesei kíséretében a császárhoz, és odaért egy szebeni völgyben a mondott Bogut, vagy Budimir oláhhoz, hogy annak hajlékában megszálljon. A nagyúr Lazarevics István soha nem gondolt más asszonyára, ám itt megkísértette az asszonyi bujaság Budimir szűz lányának irányából. Lát-

ván ezt István despota környezete és a főurak, elmenének a nevezett szűzleány anyjához, elmondván neki mindezt Istvánról. Az asszony magzatot kívánt tehát Istvántól, rábeszélte leányát, hogy környékezze meg a despotát, s az vele is hált. Másnapra virradván látva István magát ruhátlanul, gondterhelten álldogált. Látván így urukat a főurak és nemesek, mindent megértettek és fölöttébb örvendeztek. István magához hívatta a szüzet, gyűrűjét neki adva, majd megcsókolván őt, így szólott: Te vagy a második, és asszonyom vagy, mint ahogy Jelena is, Kantakuzénosz Palailogosz leánya. Ily módon tehát Ruta, Budimir leánya, megfogant Istvántól, Lázár fejedelem fiától, s két gyermeket szült: Jankót és Mandeljnát.”¹⁹

Mint látható, ismét ugyanazok a motívumok, mint az eddig bemutatott magyar és szerb szövegváltozatok esetében. Annak semmi valószínűsége, hogy a montenegrói évkönyvíró kalugyer ismerte volna Bonfinit, Heltait pedig különösképpen nem, de az is látható, hogy Karadžić szövegével sem mutat rokonságot ez az elbeszélés, mely a történetet nem a zsigmondi Budára, hanem bizánci vonatkozásokat kiemelve (lásd a közös ortodox vonzalmakat!) Szebenbe helyezi át. Számos azonban a közös motívum mind a négy eddig emlegetett (és idézett) szövegben, ami – mint tudjuk – közös gyökerekre vall. (Ennek elemzése később következik.)

A magyar (nyelvű) Hunyadi-hagyomány – legalábbis ami az eredetlegendát illeti – nem lenne teljes, ha nem említenénk meg ezen a helyen, hogy a Karadžić közölte, természetesen szerb nyelvű, mondaszövegnek van egy nagyon korai magyarul megjelent változata, amely nem fordítás, hanem állítólag Karadžić szóbeli közlése alapján született, s attól részben el is tér. E szöveget még 1850-ben tette közzé Venczel Gusztáv.²⁰ Így hangzik:

„Az első, vagyis 1389-i rigómezei csata után, miután az ütközetben Lázár, a szerb fejedelem népe színével elesett volna, jött Budára Zsigmond magyar király udvarához az elhunyt fejedelemnek fia és utódja István, segítséget kérni a törökök ellen. Mind vitézsége, mind erős testi alkotásánál fogva közönséges bámulást gerjesztett az ifjú szerb fejedelem... Így történt, hogy mihamar egy előkelő magyar kisasszonnyal szerelmi viszonyba szövődött, a hogy ez szerelmének komoly következményeit érezte is nemsokára. Magát anyának vallván Istvántól egy gyűrűt vett, melynek előmutatása által ő megismerhette idővel születendő gyermekét. István ezután visszatért hazájába; hátrahagyott kedvese pedig elmenete után ikergyermekeket szült, egy fiúgyermeket, ki Jánosnak nevezetett, és egy lányt. János fölserdülvén, miután anyjától megtudta születésének titkát, elment a gyűrűvel Szerbiába István atyjához, s attól gyermekéül ismertetvén, a szerb hadseregben alkalmaztatott, és ott annyira kiténtette magát a török hadakban, hogy végre korának első hadvezére lőn. Húga férjhez ment idővel egy magyar úrhoz, és ezen házasságból veszi eredetét ama Szekula (Székely) nevű jeles bajnok, ki nagybátyjának, Jánosnak, vagyis Szibiniani

*Lazarevics István despota,
Sibinjanin Janko apja a származáslegendák szerint*

Jankónak társaságában harcolván a török ellen, szinte egyik legelőkelőbb személye a szerb hősköltészetnek.”²¹

Ez idáig tehát öt prózaepikai szöveget idéztünk: ezek közül a legkorábbi (Bonfini) latinul jelent meg; ezt a szöveget Heltai ismerte, először ő adta ki, később Krónikájában sokat merített belőle; Heltai szövege magyar nyelvű, s mint láttuk: egyéb magyarázkodásai ellenére is minden valószínűség szerint Bonfinire épül. A harmadik magyar nyelvű szöveg (állítólag) Karadžić szóbeli közlésén alapul, s alapja szerb mondai hagyomány. A szerb nyelvű Sibinjanin/Hunyadi-hagyomány prózaepikai része két szövegből áll: ezek közül a korábbi 17. századi kolostori évkönyvből származik (Montenegró), a másik szerb monda Karadžić szerb szótárában jelent meg először, a 19. század legelején. A közös motívumok ellenére e két szöveg egymástól független; Karadžić nem ismerte a montenegrói változatot, hisz azt 1927-ben publikálták először.

A magyar hagyomány és folklorisztika nem ismer a Hunyadiak származáslegendájáról szóló verses epikai alkotást. A magyar folklór ismeretében ez nem is meglepő. Ezzel szemben az egészen más műfaji struktúrájú délszláv

folklórban több ilyenrel is számolni lehet. A magyar és a szerb Hunyadi- és Sibinjanin-irodalom fényében azonban azt kell megállapítani, hogy csupán egy (hála Istennek a legkorábbi!) tekinthető ilyen szempontból (is) autentikusnak²², a többi a Karadžić-féle (először Szótárában közölt) származásmonda utánérzéséből íródott a 19. század során, tehát kertelés nélkül meg kell róluk állapítani, hogy utólag gyártott vagy gyártatott hamisítványok. Ezeket később csupán megemlíjük.²³

Az említett epikus ének címe: „Lázárevics István despota és a szebeni leányzó, Szibinyánin Jankó szülei”. E mű a délszláv verses epikának legkorábbi rétegébe tartozik, az úgynevezett hosszúsoros énekek közé, melyeknek felbuklásáról, hanyatlásáról és eltűnéséről megnyugtató adatokkal rendelkezünk. Ezek az úgynevezett bugaršticák, melyeknek legfontosabb gyűjteményét Valtazar Bogišić adta ki 1878-ban²⁴, annak előtte az ilyen típusú epikus versformáról a délszláv kutatás nem is tudott, tehát a könyv megjelenésének pillanatában valami teljesen ismeretlen verses epikai kincs került a kutatás elé. (Mivel Bogišić könyvének azóta sincs újabb kiadása, s megjelenése óta csaknem másfél évszázad telt el, gyakorlatilag elfelejtődött. Napjainkban már csupán a komoly és filológiai jártassággal rendelkező kutatók ismerik és hivatkoznak rá.) Hogy ennek az epikai éneklésmódnak és verselésnek, melynek élete a 16. századtól a 18. század elejéig datálható, magyar kapcsolatai és vonatkozásai is vannak, azt több magyar és más kutató is emlegeti, de a kérdés alapos feldolgozása még várat magára. Mint már említettük, a hosszúsoros énekekről Karadžić nem is hallott, tehát az említett epikus éneket nem ismerte, így a maga közzétette mondaszövegnek ezzel a verses szöveggel semmiféle kapcsolata nincs, leszámítva a bennük szereplő motívumokat.

Az elég hosszú költeménynek két magyar fordítása ismeretes²⁵, közülük a régebbiből mutatunk be néhány részletet, mely Sibinjanin Janko származáslegendájának motívumait szövi versbe.

A szerb epikus tízes pattogó ritmusától alapvetően eltérő régi, hosszúsoros éneklésmód lassú, szélesen hömpölygő szövegfolyama a vers elején elbeszéli, hogy a szebeni uraságok éppen tanácskozni gyűltek, amikor megjelent István, „Lázár hős sarja”. Kérdésére, hogy miről tanácskoznak, ezt válaszolják:

*„Mindegyikünk egyre hallja, mindenik csak hajtogatja,
Lázár hős sarja,
Jó vitézünk, hogy tenéked nincs jegyesed, feleséged;
Íme itt van Szebenvárban szebenvári szép leányka,
Hős fia Lázárnak!
Öröm nézni szép arcába Szebenvárunk csillagának,
Karcúsú lányka ölelése néked biz csak öröm lészen,
Lázár hősi sarja!
Vedd magadhoz, jó Istvánunk, szerelemre édes társul!”*

Hunyadi János címere (1453)

A továbbiakban István szabódik, s kéri az urakat: kérdenék meg a leányzót, hogy óhajtja-e őt „édes társul szerelemben”. Ugyanígy szabódik a leányka is, bár fontolgtatásának háttérében más szempontok is felbukkannak, elég gyakorlatias gondolkodásra utalók: „Dicső hősnek ölelése neki is csak öröm lesz-e?” Miután azonban arra is rájön, hogy István „úri nemzet ivadéka”, igent mond. István erre megizente, hogy „gazdag úri estebédre” meg fogja látogatni. Az úri esti vizit lebonyolódván, miután minden vitéz „nyugovóul puha ágyat” talált magának, ez történt Lázár fiával is:

*„S nyugovó jut hős Istvánnak a leányzó kamrájában,
A leányzó kamrájában nyugovó a szép leánnyal
Lázár hős fiának.”*

Reggel azonban István indulni készül, serényen keltegeti szolgálait, hogy még a szultán előtt Kosovóra érjenek. Ekkor azonban Szeben szép leányának – olvassuk –: „ugyan csordul szép szemének könnyűárja”. A hős szerb despota, átlátván a situációt, „buzgó könyörgésre” biztatja a leányzót, vagyis hogy kérje Istent, hogy épségben visszatérjen hozzá, s egyben házasságot is ígért neki:

„Hogy lehess a hitvestársam és eljöhess palotámba!”

Ez sem hatotta meg azonban a zokogó leányzót, s jött a jól ismert asszonyi zsarolás:

*„Jó Istenünk ítélje meg csalfaságod, hűtlenséged,
Hogy viselje szegény lelkem ezt a nyomort, ezt a szégyent?
Nemes lányka szégyent?”*

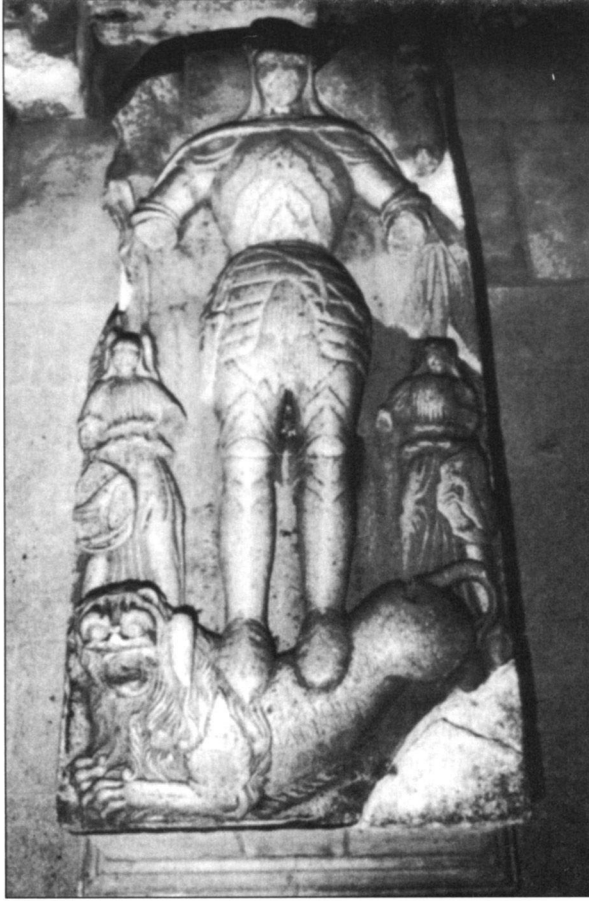
Nem volt mit tenni, a sarokba szorított István újra ígéretet kezdett arra az esetre, ha Kosovón mégis vereséget szenvednének:

*„Gazdag kincset hagyok néked és szégyentől nem kell félned,
Szíved alatt hogyha éled jó Istvántól gyermekélet,
Szeben szép leánya,
És a gyermek fiú léssen, hősi sarja jó vitéznek,
Légyen neki hagyományom, hattollú jó buzogányom,
Hősi buzogányom;
És ha véred lányt táplálna, nemes lányát jó Istvánnak,
Ajándéka ime léssen, a sok drága aranykésem
Nemes leánykámnak!”*

Most már a dicső szerb hősök elnyargalhattak végre Kosovóra meghalni, mint az epikus ének mondja: „koszovói pusztulóba”. A szöveg ezekkel a sorokkal zárul:

*„S a leánynak ágyékából kettős áldás lát világot,
A leánynak kis fiából híres hős lön: Magyar János
Szebenvári vajda,
S Magyar János hős vajdának ikerhúga szép Rozálja,
Ígyen juta Magyar János híres hősi buzogányhoz,
Szebenvárnak bánja,
Így lett Rózsa öröksége jó István sok aranykése,
Mert ez volt a hagyományá Lazarevics jó Istvánnak,
Lázár hős fiának,
Buzogány s kés bizonyága, hogy gyermeki hős Istvánnak.”²⁶*

Végül – lezárva a Hunyadi János és alteregója, Sibirjanin Janko származáslegendájáról szóló prózai és verses alkotások ismertetésének sorát – meg kell említeni még azt a két 19. századi epikus tízesben írt éneket, melyben ugyancsak felbukkan Jankó származáslegendájának nyoma. Mint már szó volt róla, mindkét szöveg (Sima Milutinović Sarajlija és Bogoljub Petranović „gyűjtése”) Karadžić Szótárának megjelenése után került közlésre, tehát a két „gyűjtő”

Hunyadi János síremléke Gyulafehérvárott

nyilván ismerte az ott közölt (s föntebb általunk is ismertetett) mondát Sibirjanin Janko származásáról. Éppen ezért e két szövegrészletet ezen a helyen nem ismertetjük. A releváns irodalom különben is tud róluk.²⁷

S mielőtt még magunk mögött hagynánk a Hunyadi/Sibirjanin-problematika ebben a dolgozatban tárgyalt részének 19. századi vonatkozásait, mindenképpen meg kell emlékeznünk egy „vidéki” (délvidéki) vállalkozásról, amely nem sokkal a magyar millennium előtt, 1890-ben fejezte ki hódolatát „nemzeti nagy hősünk, Hunyadi János” emléke előtt. Romanecz Mihály kicsiny fordításkötetéről van szó²⁸, amelyben, egy nem sokkal korábban megjelent szerb nyelvű népdalkötet Sibirjanin Jankóról szolt „népdalait”, mai, pontosabb terminológiával: epikus énekeit, adta ki saját, magyar fordításában. Az énekekhez Romanecz bevezetést is írt, mely jó történeti és részben népköltészeti ismeretekre vall, elsősorban a szerb Sibirjanin-kérdés kapcsán, de ismerte Székács József

1836-ban megjelent, szerbből készült fordításait is, mindkét kiadását. Így nem véletlen, hogy mindketten a rudnai Nikolics család valamelyik tagjának ajánlották kiadványukat. Romanecz előszava – Karadžić említése nélkül – ismereti, bizonyos rusztikusabb fragmentumok mellőzésével, azt a mondatot, amely a Karadžić-féle Szótárban Sibirjanin Janko származását regéli el Lazarevics István szerb despota személyével összefüggésben. (Ily módon tehát a 19. században legalább két olyan szövegről tudunk, amely magyarul ismerteti Janko házasságon kívüli nászból való eredetét: Venczel Gusztávét és Romanecz Mihályét.) Érdekes módon az e dolgozat elején idézett Tóth Béla, aki a múlt avatott guberálója volt, mint írták róla, Hunyadi Jánost tárgyaló fejezetében ezekről nem szól egy szót sem.

A 20. század elején – úgy tűnik – megújult az érdeklődés a Hunyadi/Sibirjanin-kérdés iránt, s a vizsgálatba egy kitűnő horvát szlavista-folklorista (Tomo Maretić) mellett több magyar kutató: a szlavista Szegedy Rezső, a bizantinológus Moravcsik Gyula és egy harmadik is, Lajti István is bekapcsolódott. Nagyon valószínű, hogy a magyar szerzők dolgozatainak megírásához és közléséhez az indítékot elsősorban Maretić 1909-ben megjelent könyve²⁹ jelentette, amely az azóta eltelt száz esztendő alatt a délszláv verses epika (elsősorban hősepika) s részben a prózaepika (történeti mondák) alapvető kézikönyvévé vált. Olyannyira, hogy éppen negyven esztendővel ezelőtt (1966-ban) belgrádi hősepika-kutató gondozásában, kimerítő utószavával és kiegészítéseivel, belgrádi könyvkiadónál újra megjelent!³⁰ Ma már mindenki ezt a kiadást használja. (Már aki!)

Maretić 1909-ben mindent tudott, ami a Hunyadi/Sibirjanin-kérdés kapcsán tudható (volt), alig néhány kivétellel: a származáslegendák közül nem ismerte Hunyadi János származáslegendájának Bonfinitől és Heltaitól származó szövegeit, tehát a Zsigmond királyhoz kötött vérségi eredetet, s nem tudott a montenegrói kolostori évkönyv Sibirjanin Jankóhoz kötött származáslegendájáról, amely Jankót Lazarevics István szerb despota házasságon kívüli leszármazottjának mutatja be. (Erről objektív okokból akkor még nem is tudhatott.) Tudta viszont azt, hogy a magyar Hunyadi János alakja azonos a szerb és horvát epikus költészet Sibirjanin Jankójával, felsorolta a Hunyadival kapcsolatos összes legfontosabb (hiteles) történeti adatot, s utána Jankóval kapcsolatban átpásztázta az akkor ismert teljes délszláv verses epikát, s áttekintette Janko származáslegendájának (akkor ismert) verses és prózaepikai változatait. Tehát: bemutatta Karadžić mondaváltozatának szövegét, részben szó szerinti idézet formájában, de akárcsak Romanecz, óvatosan kihagyva a lóhátagással kapcsolatos rusztikusabb részleteket, majd megemlíti Sima Milutinović, Bogoljub Petranović és Val-tazar Bogišić verses szövegeit, melyek (egészükben vagy részleteikben) Sibirjanin Janko István despotával összefüggő származáslegendájával kapcsolatosak.

*Hunyadi János/Sibinjanin Janko „sírja” a šumadijai Topolán
(a helyi hagyományok szerint)*

Ha mai tudásunk és ismereteink fényében ítéljük meg Maretic tájékozottságát Hunyadival és Sibinjanin Jankóval kapcsolatban, azt kell mondanunk, hogy a maga korában tiszteletre méltó ismeretanyagot forgatott könyvében. (Bár a magyar tudományossággal egy országban élven azért Bonfiniről és Heltairól tudhatott volna.) Maretic tájékozottságát jelzi, hogy Vladan Nedić, aki könyvét csaknem fél évszázad múlva újra kiadta, alig tudott valamit hozzátenni a Sibinjaninról és István despotáról szóló részletekhez. Ezek közül a legfontosabbak az 1925-ben közzétett Erlangeni Daloskönyvben szereplő, Sibinjanint is említő vagy róla szóló epikus énekek, valamint – István despota kapcsán – Jelka Ređep első, Sibinjanin Janko délszláv származáslegendáját taglaló tanulmánya.³¹ (Erről még szó lesz.)

Fontos hozadéka továbbá Maretic könyvének, hogy Sibinjanin Janko származáslegendájával kapcsolatban elsőnek utal arra – német szakirodalom alapján –, hogy fejedelmi apa házasságon kívüli szerelmi kapcsolatából később hőssé váló ivadék születése, illetve a motívum jóval korábban már felbukkan Firdauszi Sahnámé című eposzában. Maretic csupán egy lapalji jegyzetben utal a tárgyalt motívum e korai előfordulására, s röviden elmeséli tartalmát az iráni eposzban. Ugyanott adja meg a német forrást is, aminek alapján az előbbieket állította.³² Mivel Firdauszi Sahnáméjának ebben a pillanatban nincs kéznél fordítása, mely a kérdéses epizódot tartalmazná, idézzük itt Szász Károly prózai összefoglalásában ugyanezt:

„Ruszttem, Irán csodaerejű hőse, egykor vadászni ment. Az ország határáig tévedve, álom nyomá el; s altában lovát – a Reks, Villám nevűt – portyázó turkok ellopták. Ruszttem fölébredvén, a nyomon Turánba ment utánok. Szemengánba, Turán egyik tartományának fővárosába érve, ott a királyleánynak, a bájos Timimének szemébe tűnt, ki szerelemre gyulladva iránta, lázas szenvedélyének ellen nem állhatott, s éjjel magát a hőshöz vezetettvén, nőjéül ajánlkozott, nem kérve egyebet tőle s istentől, csak hogy szerelme gyümölcséül oly fiút szülhessen, ki Ruszttemhez méltó legyen. – Ruszttemnek tetszett a szép, s atyjától megkérve s nyerve, azonnal meg is ülték a nászt. Az első (s utolsó) boldog éj után, Reks is megkerülvén, Ruszttem hazament, s Timimét, kinek egy karján viselt drágakőt ada a születendő gyermek ismertető jeléül, teherben otthagya. E rövid házaselet gyümölcse egy fiú lőn, Szóráb. A fiúban Ruszttem csoda gyermekora ismétlődik; roppant ereje, növekedése, hihetetlen kora fejlődése... A turániaktól addig soha meghódítani nem tudott »Fehér-várat« beveszi.”³³ (Nyilván teljesen véletlen, s a motívum elterjedésében semmi szerepet nem játszott, hogy a másik „fattyúgyerek”, Hunyadi János a töröktől bevenni próbált másik Fehér-várat, Belgrádot, vagyis Nándorfehérvárat, megvédte a hódítóktól.)

Nos, annak ellenére, hogy – mint mondtuk – Maretic könyvének megfelelő helyei szinte mindent tudtak, amit adott pillanatban tudni lehetett Sibirjanin Janko, s ennek megfelelően – mutatis mutandis – Hunyadi János mondai születéséről, bár a magyar vonatkozások nélkül, mégsem lehet arra gondolni, hogy szinte varázsütésre, a magyar művelt közvélemény előtt is megvilágosodott volna a Hunyadi-hagyomány és a Sibirjanin-hagyomány történeti és népköltészeti összefüggése. (Annak azonban utána kellene nyomozni, hogy Maretic könyvének volt-e egyáltalán magyar nyelvterületen érdemes recepciója.) Egyben azonban biztosak lehetünk: a korszak jeles magyar szlavistája, Szegedy Rezső ismerte Maretic könyvét.

1917-ben ugyanis Ki volt Jankó Szibinyáni? címmel, méghozzá igen jó helyen, az Ethnographiában, közzétette alapvetően fontos tanulmányát.³⁴ Aki nem olvasta Maretic könyvét, s nyilván nem kevesen voltak az ilyenek az akkori magyar folklorisztika művelői között, azt hihette, hogy Szegedy addig ismeretlen délszláv paralellekkel gyarapította a Hunyadi Jánosról addig megszerezhető ismereteket. Jómagunk úgy véljük, anélkül, hogy ezzel Szegedy népköltészeti összehasonlító munkálkodásának jelentőségét kétségbe vonnánk, hogy Maretic adatainak ismerete nélkül az említett dolgozat nem sikeredett volna ilyen gazdagra, sőt meg sem születhetett volna. Hogy ezt szemléltessük, érdemes ismertetni Szegedy dolgozatát.

A dolgozat elején Szegedy bemutatja Zlinszky Aladár tanulmányát, amelyben Arany Szibinyáni Jank című versének forrásait mutatta ki. Itt elsősorban a költeményben olvasható farkaskaland görög és magyar forrásairól van szó. Ezt követi Tolnai Vilmos tanulmányának ismertetése, melyben további források,

például Székács fordításkötete, Venczel Gusztáv dolgozata és „Vuk közvetlen közlése alapján” a budai kaland, melyben István despota és házasságon kívül született gyermekeinek ügye van elmondva. Végül Tolnai Zsigmond király rácorssági látogatását, ami szerepel Arany versében, a költő leleményének tartja. Mindezek után következik az a mondat, ami indokolja (indokolja?) a dolgozat megírásának és címének apropóját: „A kutató meglegedett azzal, hogy rámutatott Arany János forrásaira; a szerb mondát – keletkezését, elterjedését, változatait, fennmaradását – már nem vizsgálta. Ennek ismertetésével óhajtanám kiegészíteni Zlinszky és Tolnai értékes eredményeit.”³⁵

Szegedy ezt követően dolgozatában szinte pontról pontra adja mindazt, ami Maretic könyvéből kiolvasható: ismerteti a Karadžić Szótárában olvasható szócikket Visoki Stefanról és Sibirjanin Jankóról, ez utóbbit teljes terjedelmében fordításban adva. Válgék Szegedy becsületére, hogy a rusztikusnak tűnő, *kancahátatással* kapcsolatos részeket sem hagyja el, bár ő *fedezésnek* fordítja az eredetiben szereplő *opasati* igét, amit a folyóirat-olvasó úri közönség valószínűleg úgysem értett, vagy legalábbis nem úgy, mint kellett volna. Ezután, észrevehetően Mareticre hagyatkozva, sorra veszi a Sima Milutinović Sarajlijánál és Bogoljub Petranovićnál olvasható kapcsolódó szövegeket vagy részleteket, majd, s ami igen szép teljesítmény, formailag és tartalmilag hű fordításban adja a Bogišić antológiájában szereplő „Despot Stjepan Lazarević i Sibirjka djevojka, roditelji Sibirjanin Janka” című hosszúsoros éneket, azzal, hogy ő Sibirjanin Jankót – nyilvánvalóan Székács 1836-os megoldását követve – Szebeni Jánosnak nevezi, nem pedig Szibinyáni Janknak, mint Arany János. Ezután, nyilván ugyancsak Maretic nyomán, szól a tárgyalat származáslegenda alapmotívumának kapcsolatairól a Firdauszi Sahnáméjában szereplő hasonló részlettel. A részlet prózában elmondott tartalmi összefoglalását is adja, hivatkozott német kiadás alapján, ám kissé cikornyásabban, mint az előbbieken bemutatott változatban, mely Szász Károlytól származik, különösen a sikamlósabb részletek vonatkozásában.

Érdekes módon, akárcsak Maretic, ő sem emlékezik meg arról, hogy az István despotától házasságon kívüli (házasságtörő) nászból született Sibirjanin Janko származáslegendája szembetűnő azonosságokat mutat a Zsigmond király ugyancsak házasságtörő nászából született Hunyadi János származáslegendájával. Ezzel szemben – úgy tűnik – Szegedy is elfogadja a keleti, iráni és kaukázusi származtatását a mondai motívumnak, sőt e motívum útját is megrajzolhatónak véli a szerb hagyomány irányába. Dolgozatát az alábbi hipotézis megfogalmazásával zárja: „A feltűnő hasonlóság az iráni-kaukázusi és a szerb monda között nem lehet a véletlen műve és jogosult a feltevés, hogy a kialakítás egyes mozzanatai az iráni-kaukázusi mondákból jutottak a szerbbe és pedig a török hódoltság idején a XVII. század előtt, amikor iráni és kaukázusi népek gyakran vonultak át szerbek lakta vidéken, amikor a török délszláv gyermeke-

ket neveltetett janicsárokká és szerb renegátok voltak az istambuli udvar kedvelt tanácsosai.”³⁶

Szegedy dolgozatára rövidesen Lajti István reagált.³⁷ Érdekes módon nem Sibinjanin Janko származáslegendájának szerb adataival kapcsolatban, hanem az általunk is idézett utolsó mondat utalásai nyomán a motívum Firdauszinál is korábbi előfordulását mutatja be az antik görög hagyományban. Mielőtt azonban ezen a helyen összefoglalnánk azt a Hérodotosztól származó mondát, amely Lajti szerint előképe lehetett egyrészt a Sahnáméban elmesélt Rusztem-kalandnak a csodaszép Timivével, később pedig a Szegedy által ismertetett Lazarevics István-féle kalandnak különféle leányzókkal, idéznünk kell azt a mondatát, amely mintegy pontos alapmodellje mindazoknak a származáslegendáknak, amelyekről ebben a dolgozatunkban is szó van: „... egy kiváló férfit egy idegen nő rávesz, hogy vele háljon, mert gyermeket akar tőle, a hős aztán ajándékot ad át, mintegy apai örökségül a gyermeknek, ha majd felserdül. Ez a váz az összes efajta mesékben megvan.” Igen kitűnő ismertetése egy történetimondatípus tartalmának, ebben a pillanatban nem tudjuk, hogy valamely nemzetközi (vagy nemzeti) mese- vagy mondakatalógusban megvan-e. Az ebben a pillanatban nem a legfontosabb eldöntendő kérdés, hogy amin Lajti mesét ért, az a mai folklorisztika műfaji terminológiája szerint mese-e. Mi inkább mondának tekintjük.

A Hérodotosz Történelmének IV. részéből származó elbeszélés a szkíták „ősatyjának” származáslegendáját meséli el, mégpedig a hellén változatot: Héraklész marhákat hajtva szekéren a későbbi Szkítia földjére ér. Hidegtől gyötörve elalszik, s mire felébred, lovai eltűntek. Keresésükre indul, majd hosszú bolyongás után a Hilaila nevű földre ér. Itt egy barlangban csodálatos nőre bukkan, akinek alteste kígyó, felső teste nő. Lovai után kérdezve a nő azt feleli, hogy a lovak nála vannak, s vissza is adja őket, ha Héraklész vele hál. Az vele hál, de lovait másnap sem kapja vissza, mert a nő újra vele kíván hálni. Végre visszaadja a lovakat, és így szól: Lovaidat megmentettem, s te is megadtad a váltságdíjat. Nekem három gyermekem van tőled, mit csináljak velük, ha felserdülnek? Maradjak velük, vagy elküldjem őket hozzád? Héraklész kioktatja, hogy azt a gyermekét tegye majd e vidék lakosává, aki az általa megmutatott módon feszíti ki az íjat, és az általa megmutatott módon köti fel övét. Ezzel átadott a nőnek egy íjat, és övét is lecsatolva átadta. A gyerekek felserdültek, és az anya verseny alapján döntötte el, hogy melyikük cselekszik a Héraklész által mondott módon. A két idősebb megbukott a versenyben, a legkisebb, akinek anyja, születése után, a Szkithes nevet adta, az apa által megmutatott módon cselekedett. A legkisebb maradt, ő kapta meg az apai örökséget, s ő vált később a szkíta királyok ősevé. A másik kettőt anyjuk elküldte. (Mindezt Hérodotosz szövege alapján elegánsabb lett volna idézni, de éppen nincs kéznél az se, akár csak Firdauszi szövege.)

Lajti később e szöveget „aitiológikus mondának” nevezi, ami sokkal helyesebb, mint a „mese” megnevezés, hisz e szöveg eredetmondaként ugyanúgy funkcionálhat, mint történeti mondaként. (Itt most arra nem kell kitérni, amit Lajti tovább bogoz, hogy a pánhellén tendencia, mely a szövegben megnyilatkozik, Héraklést kívánta megtenni a szkíták mondai ősevé.) Lajti dolgozata tehát mindenképpen fontos, hisz azt bizonyítja, hogy a Hunyadi/Sibinjanin-származáslegenda korántsem autentikus magyar vagy szerb eredetű lelemény, hanem a folklór törvényszerűségeinek megfelelően működő mondai hagyomány (mondatípus) kelet-közép-európai, reneszánsz kori és későbbi lecsapódása. Az perze más kérdés, hogy magyar–szerb relációban a virtuális átadás-átvétel hogy működött, vagy ilyesmiről az általunk vizsgált Hunyadi/Sibinjanin-problematikában lehet-e beszélni? (Mint majd később látni fogjuk: lehet, mégpedig igen fontos recens szerb kutatás alapján.)

Lajti után Moravcsik Gyula szól hozzá a kérdéshez.³⁸ Dolgozatának eleje a Hunyadi/Sibinjanin-problematika rövid összegezése az ismert irodalom (magyar nyelvű) alapján; ismeri Románecz, Szegedy és Lajti közléseit, s egyetért a típus korai, ógörög, valamint iráni-kaukázusi eredetével, majd ezt mondja: „Mindezekből világos, hogy a Szibinjanin Jank eredetére vonatkozó szerb mondákban a néphagyomány a történeti vázat idegen eredetű mondai motívumokkal olvasztotta össze...” Érdekes módon ő sem hozza összefüggésbe a szerb származáslegenda (és jóval korábbi szövegszerű előzményei) kérdéskörét Hunyadi származáslegendájával. Dolgozatának további részében görög szerzők alapján bemutatja a Hunyadival kapcsolatos ismereteket, de azok elsősorban az Arany költeményében is szereplő farkasepizód lehetséges görög előzményeit taglalják, s a származáslegenda kérdését nem érintik. A görög forrásokban Hunyadi Jankó alakban szerepel, ami – Moravcsik szerint – szerb közvetítésű hagyományt jelez. Moravcsik egy később írt könyvében³⁹ újra visszatér Hunyadi és Bizánc kapcsolataira. Emleget egy görög hőskölteményt, amely Hunyadit dicsőíti a várnai csatában, valamint utal azokra az adataira, melyeket előbb érintett dolgozatában már elmondott. Érdekesekek azok az adatok is, amelyek szerint a török 1453-as ostroma idején, amikor Konstantinápoly védői kilátástalan harcot folytattak a város védelme érdekében, a bizánciak Hunyadi felmentő seregében reménykedtek.⁴⁰ A történeti valóság közben az, hogy Hunyadi éppen az ostrom kezdetén követségben járt a szultánnál, s ő volt az, aki a tűzérsegi útegek használata kapcsán hasznos tanácsokkal látta el az ostromlókat.⁴¹ A bennünket itt foglalkoztató származáslegenda/származáslegendák kapcsán a Hunyadi és Bizánc relációban az lehet még érdekes, hogy az egyik szöveg szerint – Sima Milutinović valószínű kegyes hamisításáról van szó – Sibinjanin Janko egy bizánci hercegnő és István despota törvénytelen nászának gyermeke. A történeti valóság viszont az, hogy István – egyébként meddő – felesége valóban Heléné bizánci hercegnő volt, s a Milutinović által „gyűjtött” származáslegenda vol-

taképpen a Karadžić által elmondott budai kaland (a despota és egy magyar szépleány násza) bizánci környezetbe átültetett változatának tekinthető.⁴²

Eddigi ismereteink alapján úgy tűnik, hogy ezzel a Hunyadi/Sibinjanin-származáslegenda 19. század végi és 20. század eleji horvát és magyar kutatásai lezárultak; még talán Solymossy Sándor elképzelését kell megnézni, amely a korszak nagy néprajzi vállalkozásának keretében íródott.

A „Szellemi néprajz” címen közzétett III. kötetben a monda fejezetet Solymossy írta. Ennek keretében jelent meg A Hunyadi család eredete című fejezet⁴³, melynek olvasása – ma és folklorista szemmel – döbbenetes élmény. A szerző úgy írta meg ezt a fejezetet, hogy a magam dolgozatában is idézett irodalomból semmit sem használt fel (nem ismert?), kivéve Heltai adatait, valamint mellékesen Bonfiniét. Mintha a magyar (és egyéb) folklorisztikai irodalom erről a kérdéstről addig (1935) semmit sem mondott volna. Mindennek fényében ma (is) úgy látjuk, hogy a kötet népköltészeti fejezeteiről írt (kortárs) kritikájában Honti János megsemmisítően gyilkos megállapításai és megjegyzései nem alaptalanok.⁴⁴ Solymossy Heltaiból indul ki, s az általa közölt származáslegendát „eredeti, hamisítatlan népmondának” tekinti. Bonfini közléséről azt mondja, hogy az Heltai népmondájával nincs összefüggésben. Hosszan elidőzik a Vajdahunyad várában talált falfestményeknél, melyek valószínűleg 1460-ból származnak, s amelyeknek ábrázolásait a „népmondával” kísérel meg összehasonlítani. Ez azonban nem hoz eredményt, mert a kopott képek ábrázolásai, azok legalábbis, amelyek még jól láthatóak voltak, csak feltételesen hozhatóak összefüggésbe a származáslegendával. Amit azonban a következőkben mond, az egy későbbi alapos elemzés során, amikor valaki az ebben a dolgozatban is tárgyalt származáslegenda-típus korai (történeti) változatait kívánja elemezni, fontos lehet. Mint kijelenti: „... az egész monda főbb motívumaiban keleti történetek visszhangjának mutatkozik.” Említi Firdauszi Sahnáméjának egyik epizódját, tartalmának ismertetésével, de nem azt, amelyről, német irodalom alapján, Maretić, Szegedy, Lajti és Moravcsik már tudott; említ továbbá egy „abesszíniai krónika” szövegében közölt epizódot; harmadikul a Mahabharata Sakuntala-epizódját, ugyancsak tartalmának rövid összefoglalásával. A Hérodotosznál elmondott szkíta származástörténetet nem említi.

Solymossy Hunyadit nem hozza összefüggésbe Sibinjanin Jankóval, nem tud tehát annak – szerb – származáslegendájáról sem. Hogy lehetséges mindez 1935-ben, amikor a kérdésnek addigra elég számottevő irodalmát lehetett összegyűjteni? Hogy a szerb és horvát szövegekről és vizsgálatokról nem tudott, az szlavisztikai vonzalmak hiányában elképzelhető. Amit Hunyadi János származáslegendájának virtuális legitimációs tendenciáiról ír, az azonban meggondolandó, bár a fejezet végén arról is beszél, hogy „a népképelet nálunk is a keletiek ismerete nélkül is önállóan alakíthatta ki” a mondai történetet. Ez kevésbé volt valószínű, lehetne mondani manapság, amikor a népmondák nemzetközi összefüggéseinek törvényszerűségeit ismerni lehet.

Mivel Solymossy elképzelései reprezentatív nemzeti néprajzi kézikönyv fejezeteként jelentek meg, s Hontit különben sem olvasta senki, a nála leírtak képezhették a zsinórmértéket a kérdéssel kapcsolatban, egy időre legalábbis. Hogy Solymossy előtt és utána is megjelentek olyan dolgozatok, melyekben Hunyadi jelenlétét és szerepét taglalták a délszláv népköltészetben, azokat nyilván senki sem méltányolta, hisz ugyanúgy „vidéki” szerzőktől származtak és „vidéki” fórumokon jelentek meg, mint még a Monarchiában (de Magyarországon) Romanecz vállalkozása. Igaz, ezek a dolgozatok nem a Hunyadi-család eredetlegendájának kérdését taglalták.⁴⁵

Mivel Magyarországon ezúttal is rendszerváltás következett be, akárcsak korábban, a Hunyadi/Sibinjanin-problematika 20. század eleji fellendülése után, majd csak a nándorfehérvári diadal és Hunyadi János halálának 500. évfordulója kapcsán, 1956-ban, egyébként a nyugodt és elmélyült filológia szempontjából nem a legszerencsésebb pillanatban, került újra a kutatás előterébe Hunyadi János és délszláv kapcsolatainak kérdése. Ekkor jelent meg az a reprezentatív magyar nyelvű népköltészeti antológia, mely Kiss Károly fordításában és Vujicsics Sztoján válogatói, filológiai és szöveg-összevetői közreműködésével, Hunyadi énekek címmel, közli szinte a teljes délszláv hősepika-korpuszt, amely Hunyadival, Mátyás királlyal, Székely Jánossal kapcsolatos.⁴⁶ Valóban nagy vállalkozás, de az azóta eltelt újabb fél évszázad során ezt a könyvet is szinte teljesen elfelejtette a köztudat. Ma már szinte teljesen hozzáférhetetlen. A könyvben azok a szövegek (hősénekek) is szerepelnek, melyek Sibinjanin Janko származását mesélik el. A magunk dolgozatának tárgyalt kérdésköre kapcsán ez az elsődleges.

A 20. század második felében a Hunyadi/Sibinjanin-kérdéskör kutatása két jugoszláviai kutató: a magyar–délszláv komparatista Dávid András és a régi szerb irodalommal és összehasonlító kutatásokkal foglalkozó újvidéki professzor asszony: Jelka Redep nevéhez fűződik. Kettejük Hunyadi/Sibinjanin-kutatásai egymástól gyakorlatilag függetlenek voltak; Dávid vonatkozó munkáiban Redepnek csak első ide tartozó tanulmányáról látszik tudomást venni, bár annak második tanulmánya is publikus volt Dávid első ide tartozó dolgozata megjelenésekor; Redep, mivel magyarul nem tud, csupán egy helyütt tesz említést Dávidról, jegyzetei között. Mivel Dávid András (1935–1996) életműve lezárult, ebben a pillanatban nálunk Hunyadi/Sibinjanin-kutatóként már csak Redep tartható számon, bár az ő legutóbbi – igaz, összegző szándékú – vonatkozó tanulmánya is 1996-ban jelent meg, s nincs tudomásunk róla, hogy az utóbbi tíz esztendőben foglalkozott/publikált volna Hunyadival és Hunyadiról.

Ha mindehhez hozzávesszük, hogy időközben Kiss Károly is elhunyt, valamint pár évvel ezelőtt Vujicsics Sztoján is, úgy tűnik, ebben a pillanatban a magyar folklorisztikai komparatisztikában nincs gazdája a Hunyadi/Sibinjanin-kérdéskörnek.

Dávid András magyar–délszláv komparatistaként, tekintettel arra, hogy magyar anyanyelve mellett anyanyelvi szinten beszélt szerbül is, életének meghatározó programjaként foglalkozott a délszláv epikus énekhagyomány magyar történeti hőseinek kérdésével. Rengeteg tanulmány, esszé, cikk, ismertetés közzététele mellett, mindkét említett nyelven, ilyen irányú olvasmányait, elképzeléseit, tapasztalatait három könyvben összegezte.⁴⁷ Görcsösen alapos filológusként mutatkozva be, ami időnként modorosságba és morbiditásba hajlott, szinte mindent ismerni látszott, de, mint egy-egy kérdésnek alaposan utánajárva látszik, nem ismert, nem ismerhetett ő sem mindent. Vállalkozása mindenestre egyedülálló a szlavisztika és hungarológia irodalmában. Mi sem természetesebb, mint hogy ő is foglalkozott Hunyadi János származáslegendájának magyar–délszláv párhuzamaival.⁴⁸ Szinte minden magyar, szerb és más elképzelést és adatot idézett, ami ezzel kapcsolatos. De, persze nem mindent. A dolgozatunkban felhasznált irodalom és következtetések, valamint Dávid vonatkozó tanulmányának és az ebből kinőtt monográfia-részletének egybevetésével ez megállapítható. Ezek közül fontos, hogy az itt tárgyalt származáslegenda-típus előzményeinek kérdésében nem mélyedt el, s azt sem vizsgálta, hogy a Hunyadi/Sibinjanin-származáslegenda egymással való összefüggése milyen irányú primer vagy szekunder tendenciák irányában képzelhető el. Legjobb tudomásunk szerint, bár halála előtt még kortársa volt Redep ilyen irányú kutatásainak és tanulmányai, majd könyve megjelenésének, erről a kérdéstről többé nem nyilatkozott, legalábbis írásban nem. Hogy az egyetemes magyar komparatív folklorisztika ismeri-e egyáltalán Dávid kutatásainak eredményeit, abban sem lehetünk egészen biztosak.

Szinte a meglepetés erejével hatott, amikor Redep első tanulmánya Sibinjanin Janko származáslegendájának áttekintését és elemzését adta a „mi népköltészetünkben és régi irodalmunkban”.⁴⁹ Az 1965-ben megjelent tanulmány címének pontos megértése szempontjából fontos, hogy akkor a „mi” népköltészetünkön és régi irodalmunkon az akkor szerbhorvát nyelvnek nevezett nyelven közzétett szerb, horvát, montenegrói és bosnyák népköltészet értendő, a „mi” régi irodalmunk pedig a középkori és kora újkori szerb írásbeliség prózai szöveges termékeit jelenti, köztük irodalminak tekinthető műveket is. Redep ebben a tanulmányában minden olyan forrást, prózaepikait és verses epikait ismert és idézett, amely Sibinjanin Janko származáslegendájával kapcsolatos adatot vagy történetet tartalmazott – ma úgy mondanánk – szerb nyelven. Persze, mint azt e dolgozat szövegében korábban mondtuk, mindezt már Maretić is ismerte, a Savina Kolostori Évkönyv bejegyzésének kivételével. De akkor még (1965) Maretić könyvének új kiadása (1966) még nem jelent meg, tehát adott pillanatban valóban kitűnő áttekintést olvashatott a komparatista. (Gondolom, Dávid András is, ezért ezt a dolgozatot később említeni volt kénytelen a maga hasonló dolgozatában.) Tegyük hozzá, hogy Redep természetesen tudja,

hogy a dolgozatában tárgyalt epikus hős azonos Hunyadi Jánossal, ám a származáslegenda magyar párhuzamairól nem szól, nyilván ekkor még nincsenek róla értesülései.

Igen gyorsan követi a tárgyalt tanulmányt az újvidéki professzor asszony újabb tanulmánya, melyben Sibinjanin Janko származáslegendájának kérdését taglalja a magyar néphagyományban.⁵⁰ (Ezt a szöveget Dávid már nem vette észre; nem látszik ismerni.) Ennek a tanulmánynak az a hozadéka az előbbihez képest, hogy ebben már tud a szerző egyrészt a Heltai Krónikájában megjelent elbeszélésről (Hunyadi származása), másrészt ismeri Bonfini is, hivatkozik a latin kiadásra (*Rerum hungaricarum decades*), de a Mátyás királyról szóló rész magyar fordítására is. Mint arra jegyzeteiben utal, a forrásokra Bori Imre hívta fel a figyelmét. (Gondolom, az első tanulmány megjelenése után.) A magyar hagyomány és az itt újratárgyalt délszláv hagyomány egybevetésével Redep már itt kijelenti: „úgy tűnik”, a szerb hagyományra a magyar hagyomány fejthetett ki hatást, hisz István despota Zsigmond embere, hűbérese volt. Ezt az elképzelését későbbi tanulmányaiban is vallja. Ilyen megállapítást 1969 előtt Sibinjanin Janko, a szerb verses epika kiemelt hőse kapcsán szerb kutató nem tett. Tud Redep természetesen arról is, hogy egyesek a szerb származáslegendát a Sahnámé, korábban a magunk dolgozatában is említett, epizódjából eredeztetik. Fontos itt idézni ennek az 1969-ben megjelent tanulmánynak konklúzióját, ami nagyon fontos, s a magyar komparatiztika nem említette, sőt nem is tudott róla: „Végül, miért keresnénk mi a mi elbeszélésünk gyökereit az óperzsa eposzban, Firdauszi Sahnáméjában, amikor az igazi forrást megtaláljuk szinte ugyanazon a területen, a magyar néphagyományban. Még akkor is, ha e motívum keleti eredetéről lenne szó, vagyis Hunyadi János születéséről a magyaroknál, vagy a hősök születésének egyik jellegzetes motívumáról általában, Sibinjanin Janko születéséről szóló hagyományunk kétségkívül a Hunyadi János születéséről szóló magyar elbeszélés hatására keletkezett.”⁵¹

Redep később is foglalkozott Hunyadi/Sibinjanin kérdéssel, tanulmányok sorát tette közzé az elmúlt negyven esztendő során. Vizsgálatainak eredményeit 1992-ben könyvben publikálta.⁵² E könyv az eddig bemutatott két származáslegenda mellett addig kiadatlan dolgozatokat is tartalmaz Hunyadi/Sibinjanin kapcsán. Ezek azonban nem a származáslegenda kérdését taglalják. Nincs róla tudomásunk, hogy e könyvet, s egyáltalán Redep Hunyadi/Sibinjaninnal kapcsolatos tanulmányait a magyar komparatiztika ismerte vagy számba vette volna.

A szerző legutóbb kiadott ide tartozó tanulmánya egy olyan értekezleten hangzott el, ahol a hamis és igazi népköltészet kérdéskörét taglalták.⁵³ Redep tanulmánya alapján véve azt a konklúziót tartalmazza, hogy leszámítva Karadzić elbeszélését, Szótárában, Sibinjanin Janko születéséről; a 17. századi kolostori évkönyv közlését ugyancsak Janko házasságon kívüli nászból való születéséről; továbbá a Bogišić által közölt hosszúsoros éneket, a többi, általunk is

említett verses szöveg alapján véve nem igazi népköltészet, hanem utánérzés. Hozzátehetnénk: gyakorlatilag hamisítvány. Hogy a magyar folklorisztika nem vette észre Redep könyvét, az nem meglepő. Arról sincs tudomásunk, hogy a szerb folklorisztika hogyan fogadta. Gondolom, nem örömpesve.

Legvégül: most nincs helyünk annak taglalására, hogy milyen összefüggések állapíthatók meg a Hunyadi/Sibinjanin-származáslegenda, illetve e származáslegenda-típus és a szexuális vendégbarátság intézménye között. Ezzel a kérdéssel a folklorisztika irodalma nem foglalkozott. Foglalkozott viszont egy szerb jogtörténész, aki a szexuális vendégbarátságról monográfiát írt 1930 körül⁴, melyet először elhallgattak, aztán elfelejtették tévesen értelmezett nemzeti öntudatból fakadóan. Sőt, azt illusztrálandó, hogy a tudomány néha (élet)veszélyes is tud lenni, a szerzőt nem sokkal később véletlenül elgázolta egy gépkocsi Belgrádban, akkor, amikor ilyen a nevezett városban volt összesen három vagy négy. A szexuális vendégbarátságnak van irodalma, talán még magyar is, nemzetközi mindenképpen. Sőt a dolgozatunkban tárgyalt egyik szövegváltozat, az István despota budai kalandját elregélő, szinte modellértékű bemutatása lehetne a szexuális vendégbarátságnak, de nem egy ilyen van a többi változat között is, s nemcsak szerb. Szóval ezt az összefüggést meg lehetne vizsgálni.

A kérdésre egy másik dolgozatban még visszatérünk.

JEGYZETEK

¹ Voigt V.: Művelődéstörténeti címszavakról. Házasságtörés. *Ethnica* 8(2006) No 1. 26.

² TÓTH 1907. 48–49. A mű először 1896-ban jelent meg.

³ BONFINI 1959. 91.

⁴ HELTAI 1981. 179–204.

⁵ Ugyanott.

⁶ Idézi: BORI 1987. 66.

⁷ Erlangenski rukopis. Sremski Karlovci, 1925.

⁸ BOGIŠIĆ 1878.

⁹ SZÉKÁCS (ford.) 1836. (Reprint: Újvidék, 1986. Ezt a kiadást használtam.)

¹⁰ SZÉKÁCS 1836. 327.

¹¹ Lásd Arany János Szibinyáni Jank c. versét. Írta 1855-ben.

¹² MELICH 1956. Az alapvetően fontos tanulmány következtetései igen meggondolkodtatóak.

¹³ Első kiadása: Bécs, 1818, második, bővített kiadása: Bécs, 1852. Magam a jóval későbbi állami kiadást használtam: KARADŽIĆ 1935.

¹⁴ Először megjelent: Bécs, 1867. Magam a kritikai kiadást használtam: KARADŽIĆ 1972. 145–360.

¹⁵ KARADŽIĆ 1935. 699. Sibinjanin Janko címszó.

¹⁶ Borbély János fordítása. Idézi: BORI 1987. 82. Korábbi teljes fordítása: SZEGEDY 1917.

¹⁷ Lásd: S. Milutinović Sarajlija: Pevanija crnogorska is hercegovačka. Lajpcig, 1837. No 160. Továbbá: B. Petranović: Srpske narodne pjesme iz BiH. Beograd, 1867. No 25., 27., 28. és 29.

¹⁸ BOGIŠIĆ 1878. No 8.

- ¹⁹ Először megjelent: STOJANOVIĆ 1927. Utána mindenki az eredeti, óegyházi szláv szöveget közölte. Még Dávid is, aki különben szívesen fordította a szerb idézeteket munkáiban. Így ezen a helyen a magunk fordításában adjuk.
- ²⁰ Először Tolnai Vilmos említi. Magunk a szöveget DÁVID 1973. 67. szerint adjuk.
- ²¹ Ugyanott.
- ²² Lásd a 18. jegyzetet.
- ²³ Lásd a 17. jegyzetet.
- ²⁴ BOGIŠIĆ 1878.
- ²⁵ Először Szegedy fordította le: SZEGEDY 1917. Majd Kiss Károly is: KISS (ford.) 1956. 11–15. Ő Szibinyáni Jankó születése címen.
- ²⁶ Az idézetek mind: SZEGEDY 1917. 38–40.
- ²⁷ Lásd a 17. jegyzetet. Milutinović vonatkozó énekrészletét magyar prózában elmeséli: SZEGEDY 1917. 38.
- ²⁸ Először a pancsovai gimnáziumi értesítőben: ROMÁNECZ 1890. Utána külön kiadványként is: ROMÁNECZ 1890a. Ezt az utóbbi változatot az irodalom eddig nem említette. Példánya Németh Ferenc (Újvidék) tulajdonában. Az első változatot Szamota István ismertette: *EPhK* 15(1891) 572–573. Szamota dicséri a vállalkozást, s hozzáteszi: a „Hunyady-románkör ismertetésével és magyar nyelvre átültetésével oly kevesen foglalkoztak, hogy a legcsekélyebb kísérletet is figyelembe kell vennünk.” Majd hozzáteszi: „..... van ezen kívül egy másik költemény, melynek címe: Despot Stjepan Lazarević i Sibinjka djevojka, roditelji Sibinjanin Janka, azaz: Lázarevics István despota és a szebeni Lány, Szibinyáni Janko szülei...” Itt Szamota (a forrás megnevezése nélkül) utal arra a hosszúsoros költeményre, melyet Szegedy fordításában fentebb idéztünk (lásd a 25. és 26. jegyzetet). Szamota tehát 1891-ben ismerte Bogišić könyvét (BOGIŠIĆ 1878), de nem utalt rá. Jó lenne tudni, hogy nem ismertette-e valahol!
- ²⁹ Naša narodna epika. Zagreb, 1909.
- ³⁰ MARETIĆ 1966.
- ³¹ MARETIĆ 1966. 49., 211–213., 223–227., 339–340.
- ³² MARETIĆ 1966. 224–225. 72. jegyzet.
- ³³ SZÁSZ [1930] I. 243–244.
- ³⁴ SZEGEDY 1917.
- ³⁵ SZEGEDY 1917. 36.
- ³⁶ SZEGEDY 1917. 42.
- ³⁷ LAJTI 1919.
- ³⁸ MORAVCSIK 1922.
- ³⁹ MORAVCSIK 2003. Eredetileg: 1953.
- ⁴⁰ MORAVCSIK 2003. 99. Ugyanezt mondja: RANSIMAN 1996. 148.
- ⁴¹ Erről tud a magyar irodalom is, de említi még: RANSIMAN 1996. 150. 2. jegyzet. (Steven Runciman könyvének magyar fordítása nincs kéznél.)
- ⁴² Milutinović szövegének magyar ismertetése: SZEGEDY 1917. 38.
- ⁴³ SOLYMOSSY 1943. (A kiadvány első megjelenése: 1935.)
- ⁴⁴ Lásd: Honti János: Új kézikönyv a magyar népköltésről. NésNY 8(1936) 88–96.
- ⁴⁵ Vö. PÁVEL 1976. (Eredetileg múzeumi évkönyvben, Szombathely, 1927.) Továbbá: FIALA 1944. (Zomborban, az akkor még mindig „visszatért Délvidék”-en.)
- ⁴⁶ KISS (ford.) 1956.
- ⁴⁷ DÁVID 1977., DÁVID 1978., DÁVID 1993.
- ⁴⁸ DÁVID 1973., DÁVID 1978. 130–145.
- ⁴⁹ REĐEP 1965.
- ⁵⁰ REĐEP 1969.
- ⁵¹ REĐEP 1969. 107.
- ⁵² REĐEP 1992.
- ⁵³ REĐEP 1996. Újra kiadva: REĐEP 1998. 285–296.
- ⁵⁴ JELIĆ 1931.

IRODALOM

- ARANY János
1964 *Összes költeményei* 3. Budapest
- BOGIŠIĆ, Valtazar
1878 *Narodne pjesme iz starijih, najviše primorskih zapisa*. Knj. I. Biograd
- BONFINI (Antonio)
1959 *Mátyás király*. Budapest
- BORI Imre
1987 *Tanulmányok a magyar–délszláv irodalmi kapcsolatokról*. Újvidék
- BRANKOVIĆ, Đorđe, grof
1994 *Hronika Slovena Ilirike, Gornje Mezije i Donje Mezije*. Novi Sad
- ČAJKANOVIC, Veselin
1924 *Gostoprinstvo i teofanija*. In: *Studije iz religije i folklor*. SEZb 31. Beograd, 1924. 1–25. és 169–171.
- ČURČIĆ, Lazar
1993 *Legende o rođenju i smrti*. (Rec.: REĐEP 1992). *Politika*, 1993. II. 20., 20.
- DÁVID András
1973 *Hunyadi János származáslegendájának magyar–délszláv párhuzamai*. *Tanulmányok* 6. (A Magyar Tanszék Évkönyve) Újvidék, 1973. 57–74.
1977 *Mostovi uzajamnosti*. O jugoslovensko–madjarskim kulturnim i književnim vezama. Novi Sad
1978 *Délszláv epikus énekek – magyar történeti hősök*. Újvidék
1993 *Egyazon égtájon*. Fejezetek a magyar–délszláv és délszláv–magyar kapcsolattörténet köréből. Újvidék
- FIALA Endre
1944 *A Hunyadiak a délszláv mondákban*. *Kalangya* 13(1944) 121–123.
- HELTAI Gáspár
1981 *Krónika az magyaroknak dolgairól*. Budapest
- JELIĆ, Ilija
1931 *Tragovi gostinske obljuje kod našega naroda*. Beograd
- KARADŽIĆ, Vuk
1935 *Srpski rječnik istumačen nemačkijem i latinskijem riječima*. 4. drž. izdanje. Beograd
1972 *Etnografski spisi*. Beograd
- KISS Károly (ford.)
1956 *Hunyadi énekek*. Budapest
- KULCSÁR Péter
1987 *Kapisztrán János*. Budapest
- LAJTI István
1919 *Ki volt Jankó Szibinyáni?* *EPhK* 43(1919) 181–182.
- MARETIĆ, Tomo
1966 *Naša narodna epika*. Napomene i pogovor: Vladan Nedić. Ed. 2. Beograd
- MELICH János
1956 *Szibinyáni Jank*. *Magyar Nyelv* 52(1956) 129–138.

- MORAVCSIK Gyula
 1922 A Szibinyáni Jank-mondához. *Ethnographia* 33(1922) 96–99.
 2003 *Bizánc és a magyarság*. Budapest
- PÁVEL Ágoston
 1976 A Hunyadiak a délszláv népköltészetben. In: *Pável Á. válogatott tanulmányai, cikkei*. Szombathely, 1976. 46–58.
- PAVLOVIĆ, Nadežda D.
 1973 *Despot Đurađ Branković i njegovo doba*. Subotica–Beograd
- RANSIMAN, Stiven
 1996 *Pad Carigrada 1453*. Novi Sad
- REĐEP, Jelka
 1965 Motiv o rođenju Sibirjanin Janka u našoj staroj is narodnoj književnosti. *Godišnjak Fil. Fakulteta N. Sad*, Tom: VIII. 1964–1965. 189–219.
 1969 Motiv o rođenju Sibirjanin Janka i mađarsko narodno predanje. *Zbornik MS za književnost i jezik XVII/1* (1969) 100–108.
 1978 Sibirjanin Janko u „Hronikama” grofa Đorđa Brankovića. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* No 8. 179–184.
 1985 Povratak Sibirjanin Janka sa Kosova. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*. No 15. 329–337.
 1991 *Grof Đorđe Branković i usmeno predanje*. Novi Sad
 1992 *Sibirjanin Janko*. Legenda o rođenju i smrti. Novi Sad
 1996 Narodne pesme o rođenju Sibirjanin Janka. In: Pantić, M. red.: *Pravo i lažno narodno pesništvo*. Despotovac, 1996. 49–60.
 1998 *Ubistvo vladara*. Studije i ogledi. Novi Sad
- ROMÁNECZ Mihály
 1890 A Szibinyáni-románckör a szerb népköltészetben. [Hat hősének fordításával.] *A pancsovai m. k. á. Főgymnasium Értesítője* az 1889/90 tanévre. Pancsova. 1890. 3–24.
 1890a *A Szibinyáni-románckör a szerb népköltészetben*. Pancsova
- SOLYMOSSY Sándor
 1943 A Hunyadi-család eredete. *A magyarság néprajza III*. Szellemi néprajz I. Budapest, 1943. 194–198. és 223.
- STOJANOVIĆ, Ljubomir
 1927 Savinski letopis. *Prilozi za književnost...* 7(1927) 169–178.
- SZÁSZ Károly
 [1930] *A világirodalom nagy époszai I–II*. Budapest
- SZEGEDY Rezső
 1917 Ki volt Jankó Szibinyáni? *Ethnographia* 38(1917) 35–42.
- SZÉKÁCS József (ford.)
 1836 *Szerb népdalok és hősregék*. Pest
- TEKE Zsuzsa
 1980 *Hunyadi János és kora*. Budapest
- TÓTH Béla
 1907 *Mendemondák*. A világtörténet furcsaságai. Harmadik kiadás. Budapest